

בפר למחקר

עבודות דוקטור

מוות, זיכרון ומיתוס: סיקור מות מדינאים ואנשי רוח בעיתונות העברית: 1995-1994

ברק בר־זוהר

בהנחיית פרופ' עוזי אלידע, החוג לתקשורת,

אוניברסיטת חיפה, 2019

עבודת דוקטור זו בחנה ותיארה את סיקור מותם של עשרה מדינאים ושלושה אנשי רוח בין השנים 1994-1995 ב-14 העיתונים הבאים: **חבצלת, השקפה, הצפירה, הארץ, דאר היום, חזית העם, המשקיף, דבר, ידיעות אחרונות, מעריב, חרות, על המשמר, הצופה והמודיע.** המחקר ניתח את גיליונות העיתונים שראו אור בחודש שלאחר מותם של עשרת המדינאים: בנימין זאב הרצל, חיים ארלוזורוב, זאב ז'בוטינסקי, חיים ויצמן, יצחק בן-צבי, לוי אשכול, דוד בן-גוריון, משה דיין, מנחם בגין ויצחק רבין. שלושת אנשי הרוח שנבחרו הם חיים נחמן ביאליק, שמואל יוסף עגנון ונתן אלתרמן.

המחקר הציג רקע תיאורטי נרחב ודן באופן אינטגרטיבי וביקורתי במושגים היסטוריה, מיתוס, זיכרון קולקטיבי, אירועי מדיה, מנהיגות ועיתונות. הפרק המתודולוגי פירט את שאלת המחקר, את שיטת המחקר ואת שדה המחקר ונימק את הרציונל בבחירת העיתונים, האירועים והאישים שעמדו לניתוח. חלקו הפותח של פרק הממצאים והניתוח הציג אב-טיפוס של מודל עיתונאי שאיגד בתוכו את כלל פרקטיקות הכיסוי שבאמצעותן סוקר מותם של עשרה מדינאים ושלושה אנשי רוח בין השנים 1994-1995. בהמשך לכך כלל פרק הממצאים והניתוח סקירה תמציתית של האקלים החברתי, הפוליטי

והמדיני ביישוב העברי או במדינת ישראל בתקופה שקדמה למות האישיות וגם תיאור של מצב העיתונות העברית בישראל בכל מועד פטירה. פרק הממצאים והניתוח הורכב בצורה כזו שלכל מדינאי ואיש רוח הוקדש תת-פרק שניתח, הראה והסביר כיצד יצרו העיתונים אירוע מדיה, תרמו לעיצוב זיכרון קולקטיבי והבנו מיתוס הרואי, או שנוי במחלוקת, לאחר מותו. פרק הדיון והמסקנות דן באופני הסיקור הנבדלים של כל עיתון, בפרקטיקות הדיווח המגוונות, בהבניית המיתוס ההיסטורי של כל מנהיג ובחידושים, תמורות, רפורמות, דפוסים וחרגינות שחלו בשיטת הכיסוי העיתונאי לאורך 91 השנים. במהלך סיקור החודש שלאחר מותם של המדינאים ואנשי הרוח באו לידי ביטוי פערים ניכרים בהתייחסות אל כל אחד מהם מבחינת הפרקטיקות העיתונאיות, היקפי הדיווחים והנימה הכללית. מחד גיסא, רוב האישים המנוחים תוארו כדמויות מפתח שייסדו והובילו את התנועה הציונית, הציבו בקדמת הבמה את התרבות העברית וכוננו וסימלו את הממלכתיות הישראלית החדשה. יתר על כן, הם הוצגו כדמויות מיתיות מכוננות שסימלו מנהיגות יהודית חדשה ומוסגרו כחלוצים פורצי דרך, זקופי גב, אמיצי לב ויפי תואר. הם הובילו את האומה אל יעדים נכספים: חזרה למולדת האבות, החייאת התרבות העברית, ביצור הביטחון הלאומי והקמת מדינה ליהודים. דרך האלמנטים הספרותיים-היסטוריים-לאומיים הללו, הבנו היומונים והשבועונים את דימוים של האישים המנוחים כסמני העבריות החדשה, המדינאות המזהירה והממלכתיות הישראלית. מאידך גיסא, חלק מן העיתונים הציג את פטירתן של דמויות מסוימות, כמו זאב ז'בוטינסקי ומנחם בגין, כאירועים משניים בסדר היום התקשורתי. העיתונים **דבר, הארץ ועל המשמר**, למשל, חשפו בקעים במורשתם של ז'בוטינסקי ובגין, הטיחו בהם ביקורת מיד לאחר מותם, סייעו לעצב את זכרם הקולקטיבי מנקודת מבט דר־משמעית ו/או שנויה במחלוקת וניתצו את דימוים המיתולוגי. אפשר גם לטעון כי ההתייחסות הלעומתית הזו כלפי ז'בוטינסקי ובגין סייעה לתדלק, לשלהב וללכות את נרטיב ה"צודקים והנרדפים" שטיפח הזרם הרוויזיוניסטי לדורותיו.

(האמת 1972-1949), *El Tiempo* (הזמן 1950-1967), *Libertad* (חרות 1950), *La Boz de Yeruchalaim* (קול ירושלים 1953-1954), *La Union* (האיחוד 1954-1955), והעיתון האחרון *Nuestro Kamino* (דרכנו 1955).

בחלקה הראשון של העבודה מובא תיאור של התשתית הלאומית-ערכית בחברה הישראלית בעשור הראשון ושל האמצעים שנקט הממסד להטמעת הערכים: קיבוץ גלויות, גבורה והקרבה, עבודת האדמה והשפה העברית. עוד מתואר התהליך החברתי של מיזוג כל אחת מקבוצות העולים, דוברי הלאדינו, במרחב הציבורי. פרק נרחב מוקדש בו להצגת העיתונים והעיתונאים שפעלו בשנים אלה כמתווכים וכסוכני חברות.

החלק השני של העבודה בוחן את הדרכים התקשורתיות בכל אחד מהעיתונים, שדרכן הונגשו לעולים, דוברי הלאדינו, הנושאים והערכים הלאומיים, שהיו על סדר היום במדינה. הנגשה זו נעשתה בשילוב התכנים מהעולם היהודי-ספרדי שהיה, יחד עם החיים החדשים שהתחילו להירקם במולדת.

המאמרים בנושאים הלאומיים, היצירות הספרותיות בלאדינו ושימור הזיכרון הקולקטיבי נועדו לסייע לעולים להסתגל ולהיקלט בחברה. עבודה זו מצטרפת לעשייה המחקרית הענפה בתחום עיתונות הלאדינו, ומעלה על נס את פועלם של העיתונאים ושל עורכי העיתונים מבין העולים החדשים, שחברו לעיתונאי הלאדינו שפעלו בתקופת היישוב בארץ ישראל. יחד הם השיבו את הלאדינו למפת התקשורת לאחר עשרות שנים שבהן היא נעלמה ממנה.

עיתונות הלאדינו בראשית שנות המדינה (1948-1958): בין תכנים לאומיים לתכנים אתניים (יהודים-ספרדים)

מרגלית סטינגר

בהנחיית פרופ' שמואל רפאל, המכון לחקר הלאדינו באוניברסיטת בר אילן, 2018.

שמונה עיתוני לאדינו ראו אור בעשור הראשון למדינת ישראל, ולמרות תרומתם להשתלבות דוברי הלאדינו בחברה, הם נדונו במספר קטן בלבד של מחקרים אקדמיים. עיתונים אלה חידשו במידה מסוימת את מסורת עיתונות הלאדינו העשירה טרם השואה, ולפני השינויים שחלו בקהילות היהודים הספרדים ברחבי האימפריה העות'מאנית ובארץ ישראל. שמונת העיתונים היו חלק מעיתוני העולים, שהיו בעלי מאפיין ייחודי בסוגה העיתונאית של עיתוני המהגרים. הם היו מפלגתיים, ונועדו לבנות לעולים את הזהות של הצבר "הישראלי החדש" בשפות שנשארו איתן זיכרונות אישיים וקולקטיביים מהעולם שהיה. העבודה בוחנת, בכל אחד מהעיתונים, את המתח בין הטמעת ערכי כור ההיתוך ובין תיעוד התרבות האתנית בעבר ובהווה.

העיתונים שנדונים בעבודה לפי סדר הופעתם, הם: *La Boz de Israel* (קול ישראל 1949), *El Avenir* (העתיד 1949-195), *La Verdad*